

Sebők Melinda: *Halálmotívum Rónay György és Pilinszky János tájékoztatásában*

Kairosz, Budapest, 2010, 242 l.

Az eredeti témaválasztás és az egyéni hangú címadás már azelőtt megragad Sebők Melinda kötetében, mielőtt elemzéseibe belemélyednénk. Szerencsés választás olyan kortársakat összehasonlítani, akiknek életművében párhuzamok és különbségek mozgalmas dinamikája tűnik a vizsgálódó szemébe. Katolikusok, de nem azonos fölfogásban. Humanizmusuk sem összetéveszthető. Kitűnően sikerült a kötet borítólapja. A portrékon Rónay kétkedő szomorúsággal, Pilinszky derűs nevetéssel néz az olvasó szemébe. A kétely és a derű összefonódó ellentéte (és ahogy a szerző ezt észreveszi és leírja), fontos lelemény, a kötet egyik megfontolandó „tézise”.

Rónay és Pilinszky érzékenyen összetett kapcsolatát korábban is észrevették ideológusok és irodalomtörténészek. Sebők Melinda a kettejük közötti rokonság legismertebb szálát teszi zárójelbe, katolicizmusuk rokonságát és különbözősét. Az idevágó teológiai okfejtéseket a lehető legóvatosabban érinti. A „halálmotívumot” és a „tájékoztatót” állítja megfigyelése tengelyébe. Merészen új szempontból világítja meg szellemi kapcsolatukat, meglepő fényt vetít rá ismertnek hitt jelenségekre.

A legújabb magyar irodalomtörténet a 20. századi szellemi folyamatok új korszakolását javasolja, elsősorban a modernség, a későmodernség és a posztmodern fejlődéstörténetét nyomonkövetve. Sebők Melinda lelkiismeretesen felsorolja ennek az irodalomelméleti paradigmaváltásnak a tudománytörténetét; főleg a *Bevezetés a halál motívumának értelmezéséhez* című fejezetben mérlegeli alaposan a kérdés nemzetközi és hazai szakirodalmát. Nem mond le azonban arról a régebben általánosan elfogadott és sokak által ma is használhatónak tartott kronológiáról, amely Babits nyomán a Nyugat nemzedékeinek a kontinuitásából indult ki, és Rónay Györgyöt a „harmadik nemzedék” reprezentánsának ismeri, Pilinszkyt pedig – merev időrendi elhatárolás nélkül – életkora és élményvilága alapján a következő, „negyedik” generációhoz sorolja. Sőtér István nevezetes antológiája is a *Négy nemzedék* címet viselte, szem előtt tartva, hogy az avantgárd és a népi mozgalom jeles képviselői is ragaszkodtak Ady, majd Babits, Osvát, Móricz és társaik felismeréséhez, tájékozódásához.

Rónay és Pilinszky személyes kapcsolata nem volt konfliktus nélküli, de Sebők Melinda kikerüli, hogy lelki és szellemi vitáikban ítélkezzék. Rónay kritikusként került szembe Pilinszkyvel, amikor a fiatalabb pályatárs *KZ-oratóriumot* és filmforgatókönyvet írt az *Apokrif* és más nagy lírai remekművek helyett. Rónay ezt tékozlásnak érezte, a géniusz meghátrálásának, féltő szeretetből támadt pályatársára. A fiatalabb Pilinszky becsülte Rónayt, de az életkort sohasem tartotta meghatározónak. Példaképei közül Jézus sem, József Attila sem töltötte be harmincharmadik életévét. Rónay túlélte ezt a kort, de irtalmatlan tanulás, munka és produktivitás ciliciumát vállalta cserébe. Műfordításait hatalmas esszék teszik még emlékezetesebbé; novellái, regényei a kor legjobb (nemcsak francia) katolikus prózájának színvonalához közelítenek. Pilinszky a saját életében tapasztalta, hogy idősebb barátja mekkora

szerkesztő, kritikus és irodalomszervező; munkatársa volt (ti. Pilinszky) az Ezüstkor folyóiratnak, a Vigiliának és rovatírója az Új Embernek. Publicisztikája nagy része ott jelent meg. Sebők Melinda ezekkel és a hasonló irodalmi és életrajzi kapcsolatokkal is csínján bánik, tekintetét a címben kiemelt szempontra emeli.

A tájköltészet hangsúlyozása Rónay életművében talán nem olyan fölfedezészerű, mint Pilinszkyében. Eddig is közismert volt (életrajzi és szemléleti) kötődése Szárszóhoz, Kakucshoz, Balaton környéki érdekeltsége és a baljós emlékezetű alföldi tájhoz való ragaszkodása. Sebők Melinda nem hanyagolja el ezeket a motívumokat: jók a kiemelései, találóan idéz. Meggyőzően elemzi a két költő szemléletéből eredő különbséget is: Rónay verseiben „a kert az otthon biztonságát jelenti”, Pilinszky számára „a kert fiktív tájegység csupán, melyet tárgyi metaforaként vagy szimbólumként használ”, apokaliptikus félelem szuggerálásaként. Finom megfigyelés egészen korai versek kapcsán, hogy a kert és a törekeny szavak hangalaki párhuzamossága félelmetes álmokra, szorongató emlékekre utal, majd a temetőkert, a sír és a gyász metaforájává tágul.

Filológiai újdonság tekintetében kiváltképp gazdag az *Itáliai élmények iblette tájköltészet* című fejezet. Pilinszky jóval előbb, 1947–48-ban tölthetett néhány hónapot Rómában. Rónay majd csak 1964-ben utazhatott Nyugatra, de jól tudott olaszul, Michelangelo-fordítások voltak a tarsolyában; művelődéstörténeti fölkészültsége fölülmúlta a Pilinszkyét. Ez azonban nem zárja ki Pilinszky belső figyelmének kivételes intenzitását, a részletek rugalmas kapcsolatainak intuitív fölismerését, későbbi versekbe való beillesztésüket. A tanulmánygyűjtemény sokat segít ezeknek a nem könnyen felismerhető asszociációknak a nyomozásában és pontosításában.

Zárszavában a szerző Rónay Lászlónak, Sipos Lajosnak, Bertha Zoltánnak és a fiatalabb generáció tagjai közül Szénási Zoltánnak mond köszönetet figyelmükért és segítségükért. Szokatlan fölsorolása és csoportosítása ez a mestereknek. Nem túl gyakran emlegetett „iskolateremtő” tekintélyeknek hódol, bár a bibliográfiában természetesen sok más Rónay- és Pilinszky-szakértőt megidéz (monográfusokat, esszéírókat, filológusokat, idősebb és fiatalabb tanárokat stb.), de méltó nyomatékkal domborítja ki a műhelymunka, a konzultáció, a meghitt tudományos együttműködés jelentőségét.

Elismerést érdemel Sebők Melinda érdeklődése a kéziratok, vázlatok, a többé-kevésbé végleges szövegek előzményei iránt. Fotokópiában mutat be Rónay- és Pilinszky-kéziratokat, ilyenkor az áthúzások, javítások, szövegváltozatok is beszédesen tanulságosak. Először általa közölt leveleket kommentál a *Rónay György-dokumentumok a Babits-hagyatékban* című fejezetben, s könyve zárásául Rónaynak egy olyan kiadatlan versét választja a Petőfi Irodalmi Múzeumban található hagyatékából, „amelyben táj és egyén, természetkép és haláltudat különös szintézise figyelhető meg” (*Temetés*).

Ezek az érdekek fontosabbak, mint néhány nem jogosulatlan kifogás említése vagy kiegészítések listája. A mondandóját hangsúlyozni akaró szerző néha önismétlésbe becsátkozik, a kelletténél kevesebb figyelmet fordít bibliai vagy irodalmi előzményekre. A harmadik nemzedék névsorában jobban ki lehetne emelni Weöres Sándort, akinek a recepciójában Rónaynak ambivalens szerepe volt, Pilinszkyt vi-

szont talán éppen Rónay ellenében védte meg, nem a vitát fölhangosítva, hanem a csöndes egyetértést, a zsenik összhangját bizonyítva.

Sebők Melinda még nem élt, amikor a szóban forgó nemzedékek, költők és folyóirat alapítók fiatalon már termékenyen működtek. Pilinszky nem a háborús Németországban szerezte egész életművét meghatározó tapasztalatait, hanem a légerek világában, a lebombázott KZ-k poklában. Nem annyira a háborús, mint az apokaliptikus irodalomhoz kapcsolódik. De a lehetséges finomítások nem csökkentik a fiatal kutató irányválasztásának és eredményeinek megbízható értékét.

Csak örülni lehet, ha az irodalomtörténészek új nemzedéke a művelődéstörténet, a muzeológia, a stílus (eredetileg íróvessző) tárgyias szemléletéhez is visszatér, és kultúránknak a betűk és fogalmak megfejtésénél egyszerre tágabb és konkrétabb dimenzióiban próbál tapasztalatokat gyűjteni.

Csűrös Miklós